The Central Research institute
of the Armed Forces of Ukraine

Military Science. Vol. 3 No. 1 (2025)

DOI: 10.62524/msj.2025.3.1.05

Воєнно-історичні аспекти проведення Київської оборонної операції (24.02.2022–02.04.2022)

Андрій Гнатов
начальник Генерального штабу Збройних Сил України
Генеральний штаб Збройних Сил України
03186, проспект Повітряних Сил, 6, Київ, Україна
e-mail: gnatovav@ukr.net
ORCID: 0009-0000-9557-942x

Ігор Євсєєв
старший науковий співробітник
Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України
03186, проспект Повітряних Сил, 30, Київ, Україна
e-mail: evseev8@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1450-1378

Олександр Скрябін
кандидат історичних наук, старший дослідник
начальник науково-дослідного відділу
Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України
03186, проспект Повітряних Сил, 30, Київ, Україна
e-mail: skryabin07@meta.ua
ORCID: 0000-0003-2719-8400

Анотація. Три роки тому російська федерація розв'язала проти України загарбницьку війну, спрямовану на знищення української державності і нашої національної ідентичності. Широкомасштабна збройна агресія стала новим періодом російсько-української війни, розпочатої росією проти нашої держави у 2014 році.

Київська оборонна операція, що тривала 38 діб, з 24 лютого по 2 квітня 2022 року, була частиною Першої стратегічної оборонної операції і проводилась угрупованням Сил оборони України в Північно-Західній операційній зоні у Поліському та Сіверському операційних районах. За твердженнями сучасних науковців у галузі воєнно-історичної науки вона мала стратегічний характер. Це обумовлено тим, що українські сили захищали політичний, економічний, транспортний, культурний, історичний, релігійний центри України. Швидке захоплення ворогом нашої столиці могло призвести до зміни влади в Україні на проросійський маріонетковий "уряд" і саме головне – до втрати незалежності нашої держави. Однак ці підступні плани ворога зазнали невдачі. Стратегічний рівень операції підтверджується також тим, що до неї були залучені всі складові Сил оборони України і здійснювалось стратегічне керівництво діями військ. У результаті проведення Київської оборонної операції Сили оборони України завдали поразки російським військам та змусили їх відступити з Київської та Житомирської, а згодом і з Чернігівської та Сумської областей.

Сили оборони України за часи незалежності України вперше проводили таку масштабну оборонну операцію, тому історичний досвід її проведення, підготовки та планування є надзвичайно актуальним і потребує всебічного аналізу та вивчення. Зважаючи на викладене вище, метою статті є відтворення перебігу подій через виокремлення низки

операцій угруповань військ, що проводились на Київському напрямку у лютому–квітні 2022 року в рамках зазначеної операції. Методологія роботи базується на застосуванні історичних методів дослідження: історико-системного, проблемно-хронологічного, історико-порівняльного, історико-генетичного; загальнонаукових – аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії, абстрагування, узагальнення тощо. Матеріали статті можуть бути корисними для керівників органів військового управління Сил оборони України, командирів (начальників) військових частин, установ та організацій, а також науковцям і дослідникам у галузі воєнно-історичної науки.

Ключові слова: Київська оборонна операція, відбиття широкомасштабного вторгнення, Сили оборони України, захисники, оборонці, територіальна оборона, російські війська, загарбники, окупанти.

“Київська оборонна операція та подальші наступальні дії дійсно мали вирішальне значення, насамперед у психологічному плані. З неї розпочалося звільнення України, наші війська заволоділи оперативною ініціативою” – О. Сирський.

Вступ

Дії російських військ на початку широкомасштабного вторгнення в Україну дозволяють стверджувати, що першочерговою задачею, яку ставило воєнно-політичне керівництво країни-агресорки було захоплення нашої столиці – міста Києва.

Щоб відстояти столицю керівництво Сил оборони України розпочало проведення оборонної операції. Головні зусилля в ній були зосереджені на відбитті вторгнення російських загарбників, які просувались основними маршрутами і автотрасами переважно у складі змішаних колон на чотирьох напрямках: Чорнобильському, Чернігівському, Конотопському і Сумському.

Київська оборонна операція відбувалась у формі тактичних дій підрозділів і військових частин шляхом активних маневрених дій під час ведення маневреної оборони. Загальна ширина смуги дій сторін в операції сягала до 550 км, глибина (залежно від напрямку) від державного кордону України до столиці – від 130 (на Київському напрямку) до понад 400 км (на Сумському напрямку).

Українські захисники виявили надзвичайну мужність, волю, відвагу та самовідданість у боротьбі з російським ворогом, відстоюючи право нашої держави на свободу і незалежність.

На шляху до Києва перед ворогом постали сотні наших міст і селищ, які стали символами незламності українського духу, а їхні мужні захисники й захисниці – справжніми національними легендами. Серед них міста-герої: Буча, Гостомель, Ірпінь, Охтирка, Чернігів. Наприкінці березня – початку квітня 2022 року Сили оборони змусили російських окупантів залишити територію України.

Успіх у Київській оборонній операції став міцним плацдармом для розвитку успіху і досягнення подальших перемог над ворогом.

Щоб не виходити за межі обсягу матеріалу, що дається для написання наукової статті, автори цього дослідження більш детально зупинились на підготовці Києва до оборони і відбитті наступу російських загарбників у Поліському операційному районі, який був головним напрямком наступу сухопутних угруповань зс рф на столицю.

Огляд літератури

Після початку широкомасштабного вторгнення рф на територію нашої держави вітчизняні вчені приступили до вивчення історії нового етапу російсько-української війни. На сьогодні їх дослідження із зазначеної проблематики частково представлені у колективних працях науковців Національного університету оборони України [1] та Центру досліджень воєнної історії Збройних Сил України [2, 3, 4, 5, 6]. Заслуговує на увагу розвідка А. Харука [7], який здійснив спробу реконструкції подій оборони Гостомельського та Васильківського аеродромів. У свою чергу М. Жирохов розглянув хронологію подій російсько-української війни на Чернігівському напрямку [8]. Втім, найбільш ґрунтовними дослідженнями Київської оборонної операції виявились окремі праці вчених Національного університету оборони України В. Грицюка, В. Кидоня, М. Коваля, П. Щипанського [9], а також Р. Пилявця, С. Сидорова [10]. На їх погляд, за метою, основними показниками, результатами та наслідками Київську оборонну операцію слід вважати операцією стратегічного масштабу. За характером воєнних дій та результатами операції вони виділили три етапи її проведення, які різняться по датах. Цілком зрозуміло, що більш точно кількість етапів її проведення та часові рамки можна встановити лише після введення у науковий обіг архівних матеріалів. Важливими джерелами інформації також стали спогади учасників подій, які брали безпосередню участь у забезпеченні та проведенні Київської оборонної операції [11–22].

Розглянувши джерельну базу, присвячену подіям російсько-української війни, автори зробили спробу виявлення недостатньо досліджених аспектів Київської оборонної операції 2022 року, які мають істотне теоретичне і практичне значення та актуалізують напрями подальших досліджень.

Результати і обговорення

Перед початком широкомасштабного вторгнення російське військове командування накопичило на кордонах України з рф та Білоруссю понад 175 тисяч військовослужбовців. Для виконання стратегічного завдання із захоплення столиці України, міста Києва, на території цих держав були створені потужні угруповання російських військ. Вони діяли на кількох напрямках у межах двох операційних районів (далі – ОР) – Поліського та Сіверського.

У Поліському ОР на території Гомельської області Білорусі були зосереджені найбільш боєздатні та укомплектовані підрозділи під керівництвом Східного військового округу. Для проведення наступальної операції на Поліському напрямку окупанти створили угруповання, що складалося з військових частин зі складу 29-ї, 35-ї, 36-ї загальновійськових армій Східного ВО, Тихоокеанського флоту та повітряно-десантних військ зс рф силами до п’ятнадцяти батальйонно-тактичних груп (далі – БТГр) [2].

За планом російського військового керівництва війська цього угруповання мали наступати з Білорусі у напрямку: Чорнобиль – Київ, вздовж правого берега Дніпра, захопити Чорнобильську АЕС, отримати контроль над автомобільною магістраллю М06 Київ – Чоп та рухатися у напрямку залізничного вузла Фастів, щоб розпочати наступ на столицю з заходу та південного заходу. Передові загони ворога мали перетнути цю трасу у районі Стоянки о 14-й годині першого дня вторгнення. Ще доба планувалася на обхід столиці з півдня від Макарова до Василькова та створення зовнішнього фронту оточення столиці [9, с. 9].

Водночас ворог планував висадку десанту на Гостомельському та Васильківському аеродромах, щоб блокувати місто, комунікації, канали управління військами, захопити арсенали з боєприпасами, посіяти паніку серед населення, а також створити умови для захоплення підрозділами спецназу телецентрів та будівель органів державної влади – офісу

Президента України, Генерального штабу Збройних Сил України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України тощо. Керівництво росії вважало, що столицю захищатимуть лише незначні сили, які будуть дезорієнтовані політичним хаосом, а "київська влада" втече. Воно ставило за мету на 3-й день вторгнення (26 лютого) встановити російський прапор над всіма державними установами України. Після цього планувалось оголосити про повалення "антинародного режиму" та встановлення підконтрольної кремлю маріонеткової "нової влади". Далі мали заходити підрозділи росгвардії для проведення репресивних операцій серед мирного населення [4, с. 194].

По інший бік Дніпра, на території Брянської та Курської областей рф (Сіверський ОР) було зосереджено друге угруповання військ зі складу підрозділів 36-ї та 41-ї загальновійськових армій чисельністю до тринадцяти БТГр. Це угруповання було посилено підрозділами 90-ї танкової дивізії (далі – тд) 2-ї загальновійськової армії. Воно мало одночасно з першим угрупованням, що було зосереджено у Білорусі, висунутися на рубіж Бровари – Бориспіль та блокувати Київ зі сходу та північного сходу [2, 5].

Противник також завчасно створив мережу інформаторів, які перебували поблизу об'єктів критичної інфраструктури України та військових частин, здійснювали фотофіксацію й розміщували "маячки". На шосе міжнародного значення неодноразово помічали підозрілих осіб, які відстежували пересування техніки Збройних Сил України [23].

Слід зазначити, що підготовку до оборони Київської агломерації було розпочато завчасно, з отриманням розвідувальних даних про плани ворога. Напередодні, з 10 по 20 лютого 2022 року, країна-агресорка проводила на території Білорусі позапланові навчання "Союзна рішучість-2022", де створила ударне угруповання зі значною кількістю зброї, техніки та особового складу. Вірогідним було те, що цей потужний контингент після навчань залишиться поблизу білорусько-українського кордону і буде загрожувати нашій державі. Тому, відповідно до розпорядження Генерального штабу ЗС України від 12 лютого 2022 року було створено штаб з оборони Києва, уточнено План оборони міста Київ з урахуванням обстановки, що склалася. Очолив оборону столиці командувач Сухопутних військ Збройних Сил України генерал-полковник Олександр Сирський. З цього часу розпочалася системна робота щодо планування та проведення майбутньої оборонної операції [11, 12].

По-перше, було здійснено рекогносцировку місцевості, де очікувалось ймовірне вторгнення ворога і організовано два рубежі оборони.

Зовнішній рубіж проходив по лінії: (виключно) Демидів, Гута-Межигірська, Горенка, (виключно) Ірпінь, Білогородка, Бобриця та Русанів, Гоголів, Калинівка, Пухівка, Хотянівка.

Внутрішній рубіж включав межі адміністративної території міста Київ. Територію міста за досвідом його оборони 1941 року було поділено на сектори. Для забезпечення ефективної роботи у секторах були розгорнуті відповідні штаби, які комплектувалися військовослужбовцями переважно з офіцерського складу Національного університету оборони України та інших вищих військових навчальних закладів і навчальних (навчально-тренувальних) центрів (частин). Зазначені військові навчальні установи, відповідно до наказу командувача оборони Києва, створили бойові підрозділи [9, с. 12; 11].

Протяжність зовнішнього рубежу оборони складала 150 км, а внутрішнього – 88 км. Виходячи з наявності сил і засобів, оборона була зайнята тільки з північного та західного напрямків. Разом із цим, внутрішній оборонний рубіж ще необхідно було обладнати у вкрай короткі терміни, а засоби ППО, авіацію, вертольоти, артилерію – уберегти від першого удару ворога з повітря. Планувалось створити зовнішнє кільце якнайдалі від внутрішнього, аби захистити центральну частину міста від обстрілів і не дозволити російським військам битися на підступах до Києва. За цих обставин ворог мав бути на відстані досяжності української артилерії. Як показав час, цей задум себе виправдав [21].

По-друге, за добу до ймовірного вторгнення рф, генерал-полковник О. Сирський провів узгоджувальну нараду, до якої були залучені керівний склад складових Сил оборони України, чиї сили і засоби були включені для оборони столиці, Київської міської державної адміністрації і голови районних державних адміністрацій. На нараді був доведений замисел оборонної операції, порядок її проведення, організація взаємодії та відрекомендований склад керівників секторів. З цього часу також був визначений склад Ради оборони Києва, куди згодом включили й область. Все це відіграло важливу роль в обороні столиці, яка вже розпочалась наступного дня [12].

По-третє, під час планування операції були враховані перешкоди природнього характеру, що могли б завадити просуванню ворога, а також окремі елементи Київського укріпрайону часів Другої світової війни [9, с. 13].

По-четверте, ще до вторгнення ворога було створено кілька сухопутних угруповань, а після початку російського наступу їх нарощували: з північного напрямку – угруповання сил і засобів оборони Києва, з північно-західного – оперативне угруповання “Волинь”, з північно-східного – “Сіверськ” [9, с. 11].

На свою відповідальність генерал-полковник О. Сирський частину сил і засобів оборони Києва завчасно вивів на позиції саме на ті напрямки, де очікувався наступ противника: північно-східний і північно-західний, тобто з районів Чорнобиля і Чернігова. Основу угруповання сил і засобів оборони Києва на зовнішньому рубежі склала 72-га окрема механізована бригада (далі – омбр) імені Чорних Запорожців. Підрозділи бригади 21 лютого висунулись на Київський напрямок для захисту столиці. Основний удар російських військ очікувався з Чернігівського напрямку, тому тут були розташовані основні сили бригади. З іншого флангу на правому березі Дніпра – тільки піхотні підрозділи. Водночас сил і засобів цієї бригади було недостатньо, вони покривали лише чверть мінімальних потреб щодо оборони. Тому, командувачем оборони Києва було прийняте рішення щодо створення зведених стрілецьких батальйонів з особового складу вищих військових навчальних закладів і навчальних військових частин (центрів). Також захист столиці було посилено за рахунок 101-ї окремої бригади охорони Генерального штабу ЗС України імені генерал-полковника Генадія Воробйова, 214-го окремого штурмового батальйону OPFOR та двох БТГр зі складу 169-го навчального центру (далі – НЦ) імені князя Ярослава Мудрого. Бойове злагодження зведені підрозділи проходили в ході виконання бойових завдань. З початком широкомасштабного вторгнення рф склад цього угруповання поступово посилився 112-ою та 114-ою окремими бригадами територіальної оборони (далі – ТрО), а також бойовими підрозділами Сил оборони України [9, с. 11; 11; 12].

Однак у оборонців столиці відчувався гострий брак артилерії, зосередженої на той час головним чином на сході України. У розпорядженні начальника артилерії Сухопутних військ ЗС України перебувала лише зведена артилерійська група. Для підсилення оборони міста із центрів підготовки персоналу було доставлено артилерійські системи, які зазвичай використовувалися у навчальному процесі, а також 9 важких далекобійних артилерійських гармат 2С7 “Піон” зі складу 43-ї окремої артилерійської бригади імені гетьмана Тараса Трясила, які склали зведений дивізіон. Артилеристи отримали наказ зайняти оборонні позиції за межами столиці, на північний схід та північний захід від міста – у районах ймовірного наступу російських військ. Щоб висунутись на визначені позиції підрозділи цієї бригади 24 лютого своїм ходом здійснили марш на відстань 120–140 км [9, с. 11; 11].

На внутрішньому рубежі до захисту столиці залучили всі доступні сили: підрозділи Національної гвардії (далі – НГ) України, Державної прикордонної служби України, Національної поліції, а також підрозділи ТрО, які на 24 лютого лише завершували своє

формування. Бажаючих захищати свою країну було дуже багато, і серед них достатньо було людей з відповідним бойовим досвідом.

По-п'яте, майже за тиждень до російського вторгнення всі командні пункти оборонців Києва були переміщені на ймовірні напрями наступу зс рф. Протиповітряне прикриття столиці планувалось здійснювати у загальній системі ППО угрупованням Повітряних Сил у взаємодії з силами і засобами оборони Києва. Для цього було змінено місця дислокації засобів ППО, а літаки вивели на запасні аеродроми. Транспортні військові літаки завчасно перегнали на бази партнерів за кордон. Підготовка столиці до оборони велась досить приховано. Навіть високопоставлений представник Міністерства оборони США зазначав, що Вашингтону було більше відомо про російський план вторгнення, ніж про український план оборони [19, 23].

З 04.30 до 05.00 ранку 24 лютого 2022 року противник завдав ракетних ударів по аеропорту Бориспіль, Командуванню Сил спеціальних операцій у Броварах, позиціям 96-ї зенітно-ракетної Київської бригади, а також зенітної ракетної батареї 39-го окремого зенітного ракетного полку в Межигір'ї, штабу і об'єднаному вузлу зв'язку 1-ї Президентської бригади оперативного призначення імені гетьмана Петра Дорошенка Національної гвардії України в Нових Петрівцях. Загалом по території України протягом перших годин було застосовано 160 крилатих ракет різних типів. Почалося висування наземних сил ворога на Київському, Чернігівському та Сумському напрямках із вихідних районів батальйонних тактичних груп. Як і передбачалось, головним напрямком наступу сухопутних угруповань зс рф на Київ виявився Поліський [19].

Одночасно ворог розпочав повітряно-десантну операцію. Об 11.00 24 лютого 2022 року 34 вертольоти зс рф наблизились до Гостомельського аеродрому. Російські десантники намагалися взяти під контроль злітно-посадкову смугу та вежу управління польотами, щоб забезпечити подальшу висадку своїх основних сил, які мали прибути на транспортних літаках Іл-76. Склад оборонців аеродрому на час нападу складався в основному з підрозділів 4-ї окремої бригади оперативного призначення імені Героя України сержанта Сергія Михальчука Національної гвардії України та підрозділу спецпризначенців Головного управління розвідки Міністерства оборони. В українських оборонців були зенітні ракети, два розрахунки зенітних гармат і два розрахунки з ПЗРК "Ігла". Місця розташування українських засобів ППО були змінені за день до вторгнення, і вони залишилися невідомими для росіян. Саме ці системи вели результативний вогонь по авіаційним засобам противника. Протягом дня тривав інтенсивний бій. В результаті було знищено 6 вертольотів противника (Ка-52 – 3 од., Мі-8 – 3 од.).

У захисників аеродрому почали закінчуватися боєприпаси і вони здійснили відхід, станом на 19.00 контроль над аеродромом було втрачено. Після відходу нацгвардійців українська артилерія та авіація нанесли вогневий удар по злітний смузі аеродрому. Це дало змогу зробити її непридатною для використання ворогом 18-ти транспортних літаків Іл-76 з десантом 76-ї дшд, які вже перебували в небі над територією Білорусі. Цей десант внаслідок рішучих дій українських оборонців вимушений був своїм ходом на бронетехніці здійснити марш до Гостомеля через Чорнобильську зону [4, с. 196; 7, с. 143, 144].

Розуміючи критичну важливість недопущення захоплення противником Гостомельського аеродрому, командувач оборони Києва прийняв рішення повернути контроль над ним через висадку нашого тактичного десанту (застосування протидесантного резерву). Три українських вертольоти Мі-8, які злетіли з аеропорту Житомир-Смоківка, здійснили висадку українських десантників, які вступили у зустрічний бій з ворогом. Наші десантники за результатами запеклого бою, станом на 21.00 повернули контроль над об'єктом та продовжили сутички в лісах за його межами.

Пізніше, близько 14.00 25 лютого під натиском переважаючих сил загарбників українські десантники і нацгвардійці отримали наказ відступити, але при цьому отримали завдання наявними силами та засобами блокувати аеродром та корегувати артилерійський вогонь по противнику. В результаті застосування української артилерії 27 лютого злітна смуга аеродрому стала для ворога остаточно непридатною. Отже, мужність захисників Гостомельського аеродрому, а також вміла координація дій обмеженої кількості наявних підрозділів Сил оборони України дозволили зірвати плани агресора щодо швидкого захоплення аеродрому у придатному до використання стані. Під час оборони Гостомельського аеродрому було знищено близько 70 російських спецпризначенців з 45-ї обр СпП та десантників 31-ї окремої десантно-штурмової бригади (далі – одшбр) [2; 7, с. 144].

Зазнавши невдачі у Гостомелі, ворог націлився на Васильківський аеродром. У ніч на 26 лютого російські десантники зробили спробу захопити злітну смугу аеродрому. Однак військовослужбовці 40-ї бригади тактичної авіації, що базувалася у Василькові, спільно з іншими підрозділами ЗС України та НГ України змогли відбити атаки загарбників. Запеклий бій тривав до ранку 27 лютого і завершився знищенням російського десанту та звільненням летовища. Цього ж дня також були знищені ворожі десанти у районах сіл Плесецьке та Крушинка, що знаходяться на півночі від Василькова, а також у районі Томилівки, що під Білою Церквою. Вочевидь російське командування розглядало використання аеродрому у Василькові як запасний варіант для забезпечення висадки свого десанту транспортними літаками, щоб створити плацдарм для оточення ворогом столиці на південно-західному напрямку. Однак, після невдалих спроб ворог відмовився від цих намірів [4, с. 198; 7, с. 146].

Перейдемо до наземної наступальної операції російських військ. Вона проводилась з трьох напрямків: північного та північно-західного (Поліський ОР) та північно-східного (Сіверський ОР).

У Поліському операційному районі ворог використав неочікуваний напрямок з боку Білорусі – територію Чорнобильського радіаційно-екологічного заповідника. У результаті відсутності суттєвого спротиву на шляху до Чорнобиля і Прип’яті ворогу вдалося захопити ЧАЕС, де він розташував пункти управління та склади. У випадках опору на підході до районних центрів російські колони їх блокували, оминали і продовжували рух.

Основні сили російських військ, що зайшли через Чорнобильську зону, у другій половині дня 24 лютого розділились. Одна з колон розпочала просування в бік Гостомеля, намагаючись прорватись до аеродрому на допомогу своєму оточеному десанту. Друга – прямувала до Іванкова, де проходять основні траси сполучення зі столицею на півночі. До цього ж важливого населеного пункту рухалась і ворожа колона, що ранком зайшла через пункт пропуску Вільча [4, с. 197].

Найгарячішим місцем зіткнення українських захисників з окупантами стала кільцева дорога поблизу Іванкова. Українські підрозділи зі складу 95-ї одшбр та 14-ї омбр тримали оборону в районах населених пунктів Димер, Іванків та зуміли на короткий час зупинити його переважаючі сили на рубежі р. Тетерів, мости через яку на виїзді з Іванкова та в районі Кухарів було зруйновано. Однак маючи значну перевагу в особовому складі й техніці, ворог прорвав нашу оборону і продовжив наступ [2].

Противник тим часом нарощував своє угруповання у Поліському операційному районі. Російське командування намагалось максимально використати всі можливі логістичні шляхи, які прямували до Києва, щоб якомога більше своїх військ перекинути до нашої столиці для її оточення із західного напрямку. Розгадавши плани ворога, українські сили

взяли під контроль мости через р. Ірпінь, що виступала природним бар'єром для пересування російських військ.

Так, одна із його колон мала намір прорватись через Гостомельський міст до Горенки, а звідти – через Пущу-Водицю до площі Шевченка, що на Оболоні. Це була зона відповідальності сектору № 1 наших сил. Керівником цього важливого сектору було призначено генерал-майора Анатолія Баргилевича, який на той час керував Силами територіальної оборони України. Він негайно, 24 лютого, прибув до населеного пункту Горенка для організації оборонних рубежів. Цей район мав стратегічне значення через розташування важливого транспортного вузла поруч з Гостомельським мостом, до якого сходяться три дороги – з Гостомеля, Бучі, Ірпеня. Оборону тут тримали підрозділи 72-ї омбр, ТрО, НГ України, Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова (далі – ЖВІ). Оцінивши обстановку, керівник сектору зрозумів: "на цьому мосту треба трохи перебудувати оборону, яка була тоді побудована доволі хаотично". У зв'язку з тим, що сил оборонців було недостатньо для довготривалої оборони та зупинки просування ворога, увечері цього ж дня було також прийнято рішення щодо підриву моста через р. Ірпінь в районі Гостомеля, для чого під міст заклали вибухівку [4, с. 197; 17].

О 04.00 25 лютого генерал-майор А. Баргилевич особисто з водієм висунувся для проведення розвідки та подальших намірів противника в райони Бучі та Гостомеля. Згодом стало зрозуміло, що російські війська будуть просуватись на Київ через Гостомельський міст. Так, вже о 08.35 до моста наблизилась колона російської військової техніки у кількості близько 200 од. Коли основна техніка зайшла на 138-ми метровий міст, її було атаковано ударами по голові та хвосту колони. Унаслідок російська бронетехніка зупинилась та стала мішенню для наших оборонців. Ворог почав відстрілюватися. Ситуація залишалася вкрай напруженою: наші сили були недостатніми для довготривалого стримування оборони. Керівник сектору особистим прикладом мужності надихав майбутніх офіцерів – курсантів ЖВІ до захисту своїх позицій, щоб не дати пройти російським загарбникам до околиць Києва. Вони продемонстрували виняткову стійкість та рішучість і вистояли! Після закінчення першого бою українські захисники підірвали Гостомелсьський міст та зайняли рубіж оборони від Варшавської траси до околиць Горенки в напрямку Мощуна. Також 25 та 26 лютого були підірвані і мости через Ірпінь – на Житомирській (в районі Стоянки), Ірпінській трасах, а також у Романівці та у Демидові. Це дало змогу виграти час та організувати оборону передмість столиці. Так, щоб не допустити можливого прориву ворожих сил до Києва на загрозливому напрямку через Пущу-Водицю або Варшавською трасою, 131-й об ТрО розпочав підготовку другої лінії оборони навколо перехрестя доріг, так званого "м'ячика", що напряму вели до Святошинського та Оболонського районів столиці [18].

Тим часом штаб оборони Києва під керівництвом генерал-полковника О. Сирського наполегливо та безперервно керував обороною столиці. Тут вирішувалось безліч невідкладних питань, починаючи від логістичного забезпечення війська і оборони, до умов функціонування багатомільйонної столиці: комендантська година, повітряні тривоги, уніфікація перепусток, правила переміщення Києвом, особливо через мости, евакуація населення та багато інших, небачених досі викликів. Волонтер Олександр Дмітрієв з позивним Тихоход, один з тих, хто упродовж місяця працював у штабі оборони Києва згадував: "У штабі панував бойовий настрій – ми вистоїмо, маємо перемогти. Це об'єднувало всіх і дуже підтримувало морально. Сирський, який спокійно, без емоцій, ставив завдання, спілкувався з різними людьми, створював цю атмосферу. І все працювало, як годинниковий механізм. Були водночас і залізна дисципліна, і командний дух. Відчувалася взаємоповага. І величезна повага була у всіх до Сирського" [15].

Утім, незважаючи на шалений опір українських захисників, сухопутні угруповання противника в перші дві–три доби наступальної операції рухалися на Київ у високому темпі автошляхами, виставляючи блокпости й захоплюючи окремі населені пункти. Середньодобовий темп просування становив до 40 км, що дало змогу проникнути на глибину до 100–120 км від державного кордону України. Однак на підступах до столиці ворог був зупинений на оборонних рубежах [9, с. 14; 10].

Продовжуючи наступ на Київ, одна із ворожих колон з понад 100 од. бронетехніки так званої “елітної псковської” 76-ї дшд ранком із Бучі висунулася на Ірпінь, де біля торгівельного центру “Жираф” українські захисники у складі підрозділу 80-ї одшбр та місцевих добровольців влаштували засідку. Вони спалили 11 одиниць російських БМД-2 та змусили ворога відступити назад до Бучі. Згодом, в результаті нанесення артилерійського удару по колоні противника, що повернулась до Бучі, було знищено до 29 бойових броньованих машин та паливозаправник. Кадри Бучі, із буквально забитою спаленою ворожою бронетехнікою по вул. Вокзальній облетіли весь світ. У наступні дні в цьому місті українські захисники добивали ворога та поповнювали свої сили трофейною технікою. 3 березня українські сили увійшли до Бучі, але через добу під тиском переважаючих сил відійшли з боями від міста [4, 22].

Всі спроби ворога просунутися до Києва на цьому напрямку зазнавали невдач. Загалом за 3–4 березня в боях за Гостомель зведеними підрозділами Сил оборони України було знищено щонайменше 50 росіян зі складу 31-ї одшбр окупантів та спалено 20 бойових машин російського десанту. До 5 березня українські захисники стійко обороняли Гостомель, завдавши суттєвих втрат елітним військам країни-агресорки, доки селище не опинилося під тимчасовою окупацією [24].

Битва за Ірпінь, одного з ключових передмість на північний захід від Києва, стала ще однією з надважливих сторінок оборони столиці. Після захоплення сусідніх Бучі і Гостомеля повний контроль над містом дав би змогу окупантам не лише впритул наблизитися до околиць Києва, але й значно збільшував ризик артилерійських обстрілів столиці. Утім, захопити Ірпінь повністю російським військам так і не вдалося. Загарбниками було окуповано лише близько третини міста. Далі ворог на цьому напрямку до нашої столиці не просунувся. Фактично трикутник: Ірпінь – Буча – Гостомель став незламним форпостом Києва – бої тут тривали цілий місяць [2].

На шляху просування ворога на південний захід від столиці постало селище Макарів, захоплення якого відкривало б для загарбників оперативний простір і надавало можливість Житомирською трасою прямувати до Києва. Не в змозі з ходу захопити селище, окупанти 27 лютого взяли його в облогу. 2 березня 2022 року підрозділи ЗС України зі складу 14-ї омбр, 95-ї одшбр і спецпризначенців прорвали вороже оточення та закріпилися у Макарові, де разом з місцевими добровольцями уражали колони окупантів, які намагались прориватися у селище. Зокрема, 8 березня, під час прориву ворожої колони через село три танкові екіпажі 14-ї омбр знищили 6 одиниць ворожої техніки та значну кількість живої сили ворога. На цьому напрямку українським захисникам до 9 березня вдалося зупинити ворога на рубежі Ясногородка – Гореничі та успішно стримувати тут окупантів понад два тижні. Наявність у оборонців артилерійських засобів не дозволила загарбникам встановити понтони і переправитись тут на правий берег Ірпеня з виходом на околиці Святошинського району столиці. Отже, основним бар’єром, на який опиралися оборонці Києва на правому березі, залишалась р. Ірпінь [25].

Після невдалих спроб оточити Київ з північно-західного та західного напрямків ворог зосередив свої зусилля на прориві української оборони в районі Мощуна. Для нього це був перспективний напрямок, оскільки у разі успіху окупанти відразу виходили через Горенку на

околиці Оболонського району Києва. Сили вторгнення зс рф на Вишгородському напрямку було посилено двома БТГр зі складу 155-ї окремої бригади морської піхоти (далі – обрмп) Тихоокеанского флоту та підрозділів спеціального призначення, які уніч на 6 березня невеликою частиною сил під прикриттям своєї артилерії зуміли навести понтони, переправитись через р. Ірпінь й увійти до села. На допомогу оборонцям зі складу 72-ї омбр прибуло підкріплення, зав'язались важкі бої. Зосередивши на лівому березі Ірпеня до 200 од. броньованої техніки та до п'яти тисяч особового складу, окупанти упродовж 6–7 березня переправили на правий берег свої найкращі підрозділи морських піхотинців та десантників. Українські сили, які попередньо відійшли до центру села для перегрупування, перейшли в наступ і рішучими діями вступили в бій із загарбниками. Українська артилерія розпочала нанесення ударів по скупченню ворожої техніки на лівому березі та переправі [4, с. 200].

Так розпочалися тижні надважких боїв за контроль над Мощуном. Ворог захопив декілька плацдармів на нашому правому березі р. Ірпінь, на кожний із яких перекинув до роти добре споряджених морпіхів та десантників. Противник постійно атакував. Внаслідок застосування ворогом засобів РЕБ спроможності нашої повітряної розвідки за допомогою БПЛА були суттєво обмежені. До того ж з деякими українськими оборонцями був втрачений зв'язок. Слід зазначити, що в цій складній ситуації командувач оборони Києва генерал-полковник О. Сирський особисто керував діями наших підрозділів з командно-спостережного пункту 72-ї омбр. Захисникам Мощуна все ж вдавалося завдавати серйозних втрат атакуючим силам окупантів: і в контактних боях на вулицях селища, і завдяки ударам нашої артилерії по скупченнях ворожої техніки, схованої у лісах на іншому березі Ірпеня [11, 12].

Для ускладнення можливостей ворога переправитися через р. Ірпінь 8 березня було підірвано дамбу Ірпінської водонасосної станції поблизу села Козаровичі, що вище за течією. В результаті рівень води в Ірпені став підійматися щодня в середньому загалом на 0,5–0,7 м і річка згодом розлилася на 2–3 кілометри вшир. Внаслідок чого, вже переправлені через р. Ірпінь, ворожі підрозділи опинилися затиснутими між річкою та українськими силами та відрізаними від основних сил свого угруповання.

11 березня загарбники почали масований штурм Мощуна з усіх боків. Під впливом ворожого "вогневого валу" українські оборонці були вимушені поступово відступати на околиці села, основні їх сили зайняли оборону в лісі біля села. 12 березня загарбники, за підтримки артилерії, зробили чергову невдалу спробу перекинути свої підрозділи з Чорнобильського напрямку в район Мощуна. Того самого дня, поблизу Раківки підрозділи зс рф прорвали оборону 72-ї омбр і перетнули р. Ірпінь, захопивши плацдарм на лівому березі річки. Проте, артилерією ЗС України понтонна переправа була знищена, а наші спецпризначенці ізолювали і знешкодили підрозділи окупантів. Наступні два дні ворог продовжив активні наступальні дії під прикриттям ударів своєї авіації і артилерії з району Мощуна в напрямку Вишгорода [4, с. 203; 12; 14].

Від успіхів українських захисників в районі Мощуна вирішувалась доля Києва. Згодом, українське командування ввело тут додаткові сили, щоб відбити російський наступ. Отримавши підкріплення, підрозділи 72-ї омбр разом з нацгвардійцями заблокували село з флангів і почали обстрілювати з важкої артилерії місця переправи і зосередження російських військ. Поступово українські оборонці відтіснили противника до р. Ірпінь, а 21 березня повністю визволили Мощун від російських загарбників. Розгром російського угруповання в Мощуні став одним із переломних етапів боротьби за столицю України [16].

Яскравим бойовим епізодом у Київській оборонній операції можна вважати розгром колони танкового полку рф (6 тп 90-ї тд), який прорівався у Сіверському ОР на трасі Чернігів – Київ у районі Скибина, маючи на меті захопити Бровари та створити плацдарм для

наступу на Київ. Тут загарбників чекали у засідці підрозділи 72-ї омбр, нацгвардійців та ТрО. Розташовані на передньому краї оборони підрозділи максимально пропустили колону і почали бити по флангах, одночасно по ворогу почала наносити удар українська артилерія. Розвідку та корегування вогню забезпечувало вміле використання БпЛА. Через годину ворог спробував повторити наступ, знову поніс втрати та відступив. Вцілілі рештки розбитої колони розосередилися ближніми селами та у національному парку "Залісся". За підсумками бою було знищено або пошкоджено до 30 од. ворожої техніки [8, с. 46; 12].

У подальші дні ворог зробив ще кілька безуспішних спроб поновити наступ на Бровари, але усі вони виявились невдалими. Місто не було захоплено, але загарбники розосередилися по селах Броварського району, окупувавши, зокрема, Богданівку, Залісся, Велику Димерку.

Невдалі спроби загарбників наступати на Київ тривали аж до 19 березня. Відтоді російські війська на всіх напрямках перейшли до оборони й почали окопуватись. Українському військовому командуванню вдалось стабілізувати ситуацію і не допустити наближення російських військ ближче ніж на 25 км до столиці – дальності ефективного обстрілу з польової артилерії. Однак ворог продовжував ракетні обстріли і авіаудари [4, 204].

Щоб відкинути окупантів з під Києва для проведення контрнаступальних дій було сформовано мобільні підрозділи зі складу гірсько-штурмових, десантних та механізованих підрозділів. На лівому березі Дніпра гірські штурмовики висунулись на рубіж сіл Лук'янівка – Бірки – Великий Крупіль, що лежать на межі Київської та Чернігівської областей, де заблокували трасу Київ – Суми. Наша артилерія розпочала удари по околицях Іванівки на південний схід від Чернігова по пунктах збору російських військових колон [11].

Українські десантники тим часом перерізали шляхи постачання російської 90-ї тд. Розпочавши атаки цього ворожого угруповання з флангів, вони поступово затягували його сили в оперативний "мішок". Вихід російських військ з оточення перетворився на панічну втечу та проходив із значними для нього втратами [12].

На Правобережжі Київщини в ході рішучих дій українських захисників від російських окупантів 21 березня було звільнено селище Макарів. Саме звільнення цього населеного пункту відрізало російських загарбників від Житомирської траси та оголило тили найближчих до Києва ворожих військ. Тим часом українські підрозділи зведеної БТГр від 169 НЦ, наступаючи в північно-західному напрямку, зайшли на контрольовану ворогом територію та зайняли позиції поблизу с. Забуччя, що на південний захід від міста Ірпінь. Невдовзі, 23 березня, з'явилися перші повідомлення про оточення російського угруповання в Бучі та Ірпені – українські війська відтіснили окупантів до Бородянки та вийшли на околиці Варшавської траси, якою проходила основна лінія постачання російського угруповання. Тут українська артилерія та мобільні групи наших захисників обрізали шляхи постачання ворогу боєприпасів, пально-мастильних матеріалів та інших засобів. Наступні кілька днів тривала військова операція довкола Ірпеня, якого довелося звільняти з боями. Найважчі фінальні бої відбувалися в районі Гостомельського шосе та військового шпиталю на північній околиці міста. Офіційне повідомлення про звільнення Ірпеня з'явилося 28 березня [3, с. 44; 26].

Водночас, 25 березня, підрозділи нацгвардійців висунулись на рубіж Мотижин – Севериновка – Березівка – Бузова – Любимівка та пішли у контрнаступ. Під час запеклих боїв з ворогом українські захисники протягом наступних трьох діб звільнили населенні пункти Ясногородку, Мотижин, Гореничі, Копилів, Березівку, Бузову та витіснили російських окупантів за Житомирська трасу, взявши її під контроль. Згодом на північ від Житомирської траси у с. Дмитрівка 30 березня відбувся один з останніх масштабних боїв на Київщині, де противник втратив близько 18 одиниць важкої техніки. Два наших танкових

екіпажі показали свій вишкіл і знищили близько 14 од. бронетехніки російських загарбників. Ворог не очікував, що ми зможемо повернутися. Під тиском українських оборонців 30 березня 2022 року окупанти почали також відступати з-під Броварів. Їхні сили у цьому районі так і не змогли з'єднатися з угрупованням, що наступало з Чернігівського напрямку і було зупинено там. Вони також потерпали від проблем із постачанням свого угруповання та власних помилок [12].

Завдавши окупантам серйозних втрат у боях на Ірпінському і Броварському напрямках і, залишивши їх без шляхів постачання, Сили оборони України змусили військово-політичне керівництво рф ухвалити ганебне рішення про відступ їх військ назад у Білорусь та росію. Не досягнувши мети наступальної операції та зазнавши значних втрат, воно тимчасово відмовилося від виконання завдання з блокування Києва й розпочало виведення своїх підрозділів з тимчасово окупованої північної частини України. Ще 28 березня керівництво Східного оперативного командування рф визначило всім підпорядкованим командним пунктам здійснювати інформаційне прикриття (легендування) відходу окупаційних військ із захоплених територій. Поставлено було завдання в радіоефірі повідомляти про нібито напрямки наступу та контрударів, створювати ілюзію підготовки та продовження наступу. Невдовзі 31 березня загарбники залишили Бучу, а 1 квітня втекли з Гостомеля і почали рухатись назад через Чорнобильську зону. Наступного дня 2 квітня Київська обласна військова адміністрація офіційно оголосила про повне звільнення Київської області від російської окупації. До 5 квітня від російських окупантів було остаточно звільнено Чернігівщину, а до 11 квітня – Сумщину [1].

З метою відзначення подвигу, масового героїзму та стійкості громадян, виявлених у захисті своїх міст під час відсічі збройної агресії російської федерації проти України, указами Президента України у березні 2022 року містам Гостомель, Буча, Ірпінь, Охтирка та Чернігів присвоєно почесну відзнаку "Місто-герой України". Героїчна оборона цих міст зіграла вирішальну роль у битві за Київ.

У цій героїчній боротьбі проти російських загарбників ефективно зарекомендували себе українські підрозділи зенітно-ракетних військ і авіації. Загалом, завдяки завчасному виведенню авіації, пунктів управління зенітних ракетних і радіотехнічних військ з-під ударів противника та здійснення ними маневру, а також широкому використанню переносних зенітно-ракетних комплексів іноземного виробництва в Поліському ОР вдалося збити понад 35% випущених ракет, запобігти пануванню противника в повітрі, зокрема знищивши до 45% його бойових літаків і вертольотів, здійснити прикриття важливих об'єктів [9, с. 15].

Швидко відновившись після здійснення ракетних ударів ранком 24 лютого українські пілоти першими завдали потужного та неочікуваного удару по ворогу, здійснивши вильоти із запасних аеродромів. У цей час у небі вже перебували російські літаки та гелікоптери. У середньому протистояння у літаках було 2,5:1 не на нашу користь. Утім, оборонці українського неба продемонстрували не лише надзвичайну майстерність, а й винятковий героїзм. Незвичайним стало те, що на наших літаках вели повітряні бої молодші офіцери: старші лейтенанти й капітани, і достатньо серйозно себе показали. Українські винищувачі та бомбардувальники відіграли ключову роль у зупиненні російського наступу на столицю [19].

Окрім авіації Повітряних Сил ЗС України, вертольоти армійської авіації Сухопутних військ також наносили ефективні удари по скупченню техніки, складам матеріально-технічних засобів, понтонним переправам, пунктам управління ворога в районах населених пунктів Макарів, Бородянка, Гостомель та інших. При цьому, беручи до уваги значну швидкоплинність бойових дій, яка призводила до різких змін обстановки, виконання завдань армійською авіацією здійснювалося тільки за викликом [9, с. 17].

Висновок

Головним здобутком Київської оборонної операції став зрив підступних планів військово-політичного керівництва російської федерації захопити нашу столицю, встановити проросійський маріонетковий "уряд", позбавити Україну незалежності та зробити з неї сателіта кремля.

Перемога українських сил у Київські оборонній операції дозволила звільнити території Житомирщини, Київщини, Чернігівщини та Сумщини. Перехід Сил оборони України у контрнаступ мав вирішальне значення, насамперед у психологічному плані: розпочалося звільнення України і наші війська заволоділи оперативною ініціативою. Не менш важливим стало те, що саме завдяки успішній обороні Києва світові лідери повірили у силу Українського народу й могутність його війська та стали активніше допомагати нам озброєнням, військовою технікою та усіма необхідними запасами.

Київська оборонна операція відбувалась у формі тактичних дій підрозділів і військових частин. Утримання рубежів, районів, позицій, об'єктів довкола Києва забезпечувалося завдяки позиційній обороні в поєднанні з маневреними діями військ. Намагаючись якомога швидше дістатися Києва ворог рухався щільними бронетанковими колонами без підтримки піхоти і авіації та ставав при цьому мішенню для мобільних груп українських захисників. Пріоритетним завданням Сил оборони України, особливо на початку широкомасштабного вторгнення, стало обмеження мобільності сил противника через посилення перешкод природного походження шляхом руйнуванням об'єктів транспортної інфраструктури, зокрема мостів і переправ.

Стало очевидним, що повітряно-десантні війська зс рф не змогли реалізувати себе в діях за прямим призначенням і надалі у ході бойових дій вони використовувались як легкі механізовані з'єднання. Натомість, українські сили досить добре зарекомендували себе при відбитті ворожого десанту.

У Київській оборонній операції зс рф зазнали стратегічної поразки. Вони дорого заплатили за наміри захопити столицю України – Київ. Їх втрати були колосальними. За орієнтовними підрахунками воєнних істориків у Київській оборонній операції ворогу було завдано нищівних втрат: в особовому складі – близько 10 тис. безповоротних втрат, в техніці – до 350 танків та 1 тис. бойових броньованих машин, 150 артсистем, 50 реактивних систем залпового вогню, до 100 літаків, 80–90 бойових вертольотів. Безславну загибель під Києвом знайшли так звані "елітні" російські підрозділи десантників та спецпризначенців зі складу псковської 76-ї дшд, костромської 98-ї пдд, які розстрілювали українські війська під Іловайськом у серпні 2014 року, 45-ї обр СпП, 155-ї обрмп, 31-ї одшбр та інших.

Рекомендації

Представлені у статті результати відтворення подій Київської оборонної операції є лише проміжними. Історія битви за Київ та її окремих епізодів ще потребує подальшого детального дослідження, пошуку нових джерел і введенні їх до наукового обігу. Перспективи подальших воєнно-історичних досліджень можуть також полягати у детальнішому вивченні боїв, що відбувались у Сіверському ОР.

Подяки

Автори дослідження висловлюють щиру подяку колективу відділу воєнної історії управління воєнно-стратегічного аналізу Головного оперативного управління Генерального штабу ЗС України за надані матеріали.

Використані джерела

1. Коваль, М. (за заг. ред.). (2023). *Рік незламності: крах операції "Z"*. НУОУ.
2. *Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року)*. (б.д.). https://milhistory.zsu.gov.ua/voienno-istorychni-opysy
3. *Воєнно-історичний опис російсько-української війни (квітень 2022 року)*. (б.д.). https://milhistory.zsu.gov.ua/voienno-istorychni-opysy
4. Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України, Генеральний штаб Збройних Сил України та Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. (2023). *Рік війни за свободу : Воєнно-історичний нарис російсько-української війни (24.02.2022–24.02.2023) у чотирьох книгах. Книга І*. Видавництво Ліра-К.
5. *Оборона і визволення Сумщини (лютий–квітень 2022 року)*. (2023, 20 березня). АрміяInform. https://armyinform.com.ua/2023/03/20/bog-vijny-chernigivshhyna-ta-bilogorivka-try-novi-narysy-vid-czentru-doslidzhen-voyennoyi-istoriyi-zsu/
6. Сегеда, С., & Машталір, В. (2022). Територіальна оборона України як феномен національної військової історії. *Український історичний журнал*, *4*, 148–158. https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.148
7. Харук, А. (2022). Оборона Гостомельського та Васильківського аеродромів: спроба реконструкції подій. *Український історичний журнал*, *4*, 139–147. https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.139
8. Жирохов, М. (2022). *Північний форпост. Чернігівський напрямок, 2022*. Княжий Вал.
9. Коваль, М., Щипанський, П., Кидонь, В., & Грицюк, В. (2023). Стратегічний характер Київської оборонної операції (24 лютого–2 квітня 2022 р.). *Український історичний журнал*, *3*, 5–29. https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.005
10. Пилявець, Р.І., & Сидоров, С.В. (2023). Київська оборонна операція 2022 року: основні кількісно-якісні показники. В *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: зб. матеріалів ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. 23 листопада 2022 р. Київ* (с. 74–75).
11. Подарунки кремлю та скандали в армії: перше велике інтерв'ю головкома Сирського. (2025, 19 січня). *ТСН.тиждень*. https://www.youtube.com/watch?v=WQzUM9-rXF4
12. 24.02:Реконструкція. Олександр Сирський – командувач Сухопутних силами ЗСУ (2019-2024), головком ЗСУ (з 2024). (б.д.). *Українська правда*. https://www.pravda.com.ua/cdn/cd1/reconstruction/a7.html
13. Рік визволення: Київщина. (б.д.). Український інститут національної пам'яті. https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vyzvoleni-regiony-materialy-do-richnyci-deokupaciyi/rik-vyzvolennya-kyyivshchyna
14. Знищення вагнера, НАТО чи радянщина, секрети битв за Київ та курщину – як поламати військову науку? (б.д.). https://www.youtube.com/watch?v=VYvM9LxsIIE&t=3503s
15. Завтра була війна. Як Київ готувався до оборони: нові подробиці. (б.д.). *Главком*. https://glavcom.ua/longreads/zavtra-bula-vijna-jak-kijiv-hotuvavsja-do-oboroni-nevidomi-podrobitsi-1046261.html
16. Битва за Київ: як це було. Спогадами про деталі оборони Києва в період 24.02-02.04.2022 поділився командувач Сухопутних військ Збройних Сил України — командувач оборони Києва та оперативного напрямку, Герой України генерал-полковник Олександр Сирський. (2023, 16 лютого). АрміяInform. https://armyinform.com.ua/2023/02/16/bytva-za-kyyiv-yak-cze-bulo/
17. Зірвати наступ росіян на Київ: генерал-лейтенант Анатолій Баргилевич розповів про оборону Гостомельського мосту в 2022 році (відео). (2025, 25 лютого). *Південь України*. https://pivdenukraine.com.ua/2025/02/25/zirvati-nastup-rosiyan-na-ki%D1%97v-general-

lejtenant-anatolij-bargilevich-rozpoviv-pro-oboronu-gostomelskogo-mostu-v-2022-roci-video/

18. Ексклюзив. Начальник Генштабу Анатолій Баргилевич: “Червона лінія” у нас одна – зберегти Україну. (б.д.). *Главком*. https://glavcom.ua/longreads/chervona-linija-u-nas-odna-zberehti-ukrajinu-nachalnik-henshtabu-anatolij-barhilevich-eskljuzivne-intervju--1032407.html
19. Щодяки сучасним літакам і західним технологіям 2023 рік може стати переламним у війні України з агресором. (2023, 1 січня). *Facebook*. https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/pfbid0mjJnyBJbvvby6oXGXKUuzpYsvW9pnVRDk77Rh8QfdMMN7qdKzAuokyaHKqPHJgknl
20. “ЗСУ знищили колону СОБРу”: у мережу потрапило відео бою. (2022, 28 лютого). *Gazeta.ua*. https://gazeta.ua/articles/np/_zsu-znischili-kolonu-sobru-u-merezhu-potrapilo-video-boyu/1124401
21. Утримуючи Бахмут, ми не даємо ворогу можливості збільшувати фронт – Сирський. (2023, 16 травня). *Інтерфакс-Україна*. https://interfax.com.ua/news/interview/906054.html
22. “Били їх на досвіді”: як ветерани АТО перетнули ворогу шлях до Ірпеня. (2022, 20 травня). АрміяInform. https://armyinform.com.ua/2022/05/20/byly-yih-na-dosvidi-yak-veterany-ato-peretnuly-vorogu-shlyah-do-irpenya/
23. Sonne, P., Khurshudyan, I., Morgunov, S., & Khudov, K. (2022, August 24). Battle for Kyiv: Ukrainian valor, russian blunders combined to save the capital. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/national-security/interactive/2022/kyiv-battle-ukraine-survival/?itid=hp-top-table-main-t-2
24. Понад 50 окупантів знищено в Гостомелі за останні дві доби (18+). (б.д.). Головне управління розвідки Міністерства оборони України. https://gur.gov.ua/content/ponad-50-okupantiv-znyshcheno-v-hostomeli-za-ostanni-dvi-doby.html
25. Битва за Київ - Частина 2 - Анімований Аналіз. (б.д.). https://www.youtube.com/watch?v=cfX2OLKb_Zw
26. Як звільняли Ірпінь. Хроніка контратаки ЗСУ у північно-західному передмісті Києва. (2022, 28 березня). *Тексти*. https://texty.org.ua/articles/106201/jak-zvilnjaly-irpin-khronika-kontrataky-zsu-u-pivnichno-zakhidnomu-peredmisti/